

Een steen in de vijver

Op naar een nieuw realisme in de bestuurskamer.
Maar hoeverander je mensen die vastbesloten zijn niet te veranderen?
Een gesprek met Wiel Schins.

door Johan van de Beek

Jan Rotmans, de hoogleraar transitiekunde, zegt dat de maatschappij op dit moment al in hoog tempo verandert, en wel hot-top-up. Alleen 'daarboven' leeft men nog in de oude wereld. Jij lijkt meer te geloven in een verandering van bovenaf.

„Ik ben het met het model van Rotmans eens. Er is inderdaad een bottom-up-beweging maar ik denk dat die veel te klein is. En veel te veel georganiseerd binnen de oude economie, terwijl er echt een compleet nieuw model nodig is. Je ziet verbeteringen, mensen met frisse ideeën, maar het komt vaak niet uit boven het niveau van lampenkappen maken van aardappelschillen. Je ziet bijvoorbeeld dat mensen decentraal energie gaan opwekken. Ik kan me echter niet voorstellen dat daar de toekomst ligt. Maar de beweging is wel belangrijk omdat de grote jongens, de Es-sents en Nuons, er nerveus van kunnen worden en het idee krijgen dat hun monopoliepositie geen vaststaand gegeven is.”

Zitten de grote jongens eigenlijk wel te wachten op een Nieuwe Samenleving waar jij het over hebt in je boek?

„Ik ben met name ook een man van de praktijk. Ik zit bij directies in boardrooms. Ik ga met ze op excursie of spreek hen toe in zalen en verander hun organisaties. Ik weet hoe de hazen lopen. De mensen die nu aan de top zitten hebben het niet gemakkelijk. Die zouden dingen naar zich toe moeten trekken om die Nieuwe Samenleving mogelijk te maken. Maar het is alsof je in het partidentijperk iemand een auto laat zien. Dat is een enorme sprong. Niet iedereen kan die maken. Ik wil een steen in de vijver gooien.”

Je schrijft dat leiders de neiging hebben om iemand die over transitie komt praten te ridiculiseren.

„Absoluut. Er zijn standaardreacties: ridiculiseren, bagatelliseren, afwijzen, weghomen, schouderophalen en weggijken. Leiders vragen altijd direct naar concrete oplossingen en resultaten in de vorm van geld.

Wat levert me dit op? Oude reflexen. Ik zeg dan: wat het moet opleveren kunnen we nog alleen verbeelden, we weten slechts dat het een richting is die we op moeten gaan. Dan zie je de triomf in hun ogen: die weet het dus ook niet. En dan is daarmee vaak voor hen de kous af.”

Wat moet je eigenlijk als individu op weg naar die Nieuwe Samenleving?

„De rol van ons als consument is nu nog zeer beperkt en vaak van neuzelniveau. Verkeerde druppels of verkeerde gloeiende platen. De wereldbevolking stijgt nu van zeven naar negen miljard. Dat gaat heel snel. Daar kun je niet tegenop door meer naar het werk te fietsen, zonnepanelen op je dak te leggen of zuinigere lampjes in te draaien.”

Mensen zeggen: je moet ergens beginnen.
„Ik doe daar niet aan mee. Daarbij gaat het nog veel te veel over klimaatverandering. Ik

ben geologisch geschoold. Voor het complexe probleem dat klimaat heet, heeft geen enkel mens op de wereld een sluitende verklaring. We denken dat we door het terugdringen van CO₂ in de lucht, de klimaatverandering kunnen stoppen of het klimaat zelfs kunnen herstellen. Natuurwetenschappelijk gezien is dat geen valide verhaal.”

Je bent een scepticus. Een ontkenner?
„Nee. Wat ik zeg is dat het heel dom is om als mens CO₂ de lucht in te gooien. Dat zal

echt wel effect hebben op het klimaat. Maar waar het om gaat is of een trigger kan worden gevonden om klimaatverandering te stoppen. Het is een feit dat het model dat hiërarcher zit te gevoelig is voor tegenkrachten. Tegenkracht van politiek en van wetenschap zelf. Stoppen van klimaatverandering is een illusie, of de mens het nu schuld is of niet.”

Er komen regelmatig VN-rapporten uit waarin wordt gesteld dat de mens verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde. Met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid.

„Waar het over dient te gaan is dat de mens niets meer in de atmosfeer stopt. Niet alleen geen CO₂, maar ook geen methanen en tal van andere vervuulende stoffen. De waterdamp die onze vliegtuigen produceren is net zo problematisch als CO₂. We moeten ervoor zorgen dat we dat kleine beetje lucht dat om de aarde zit niet meer aantasten. Daarvoor is een trigger nodig die zowel politiek als wetenschappelijk valide is. Maar de impuls die in 2006 kwam met Al Gore (*An Inconvenient Truth*) heeft niet het gevolg gehad dat menigen toen voorzag of hoopte. Het is uitgespeeld. De hoeveelheid CO₂ in de lucht wordt met de dag alleen maar groter. Nogmaals, ik ben geen klimaat-scepticus maar een duurzaamheids-scepticus. Ik geloof niet in de maatregelen die we nu met zijn allen bedenken. Ze kosten gigantisch veel geld, maar bieden geen oplossing. Ze leiden alleen af van de hoofdoorzaak: onze economie. De klimaatproblematiek zie ik als een symptoom van failliet, en daardoor gepeperveerd, economisch systeem. Aan dat systeem als geheel moeten we werken, dat is de uitdaging.”

In je boek refereer je aan Rutte die in 2013 panisch de consument oproept om vooral te kopen. Je noemt dat een goede demonstratie van het door de mand vallen van een systeem. Probleem is echter dat Rutte's 'koop een auto' als normaal wordt gezien en jouw kanttekeningen waarschijnlijk als oprispingen van een hofnar.

„Die hofnarfunctie spreekt me wel aan. Hofnarren heb je nodig, ook in organisaties. Er moet iemand zijn over wie de leider kan zeggen: laat die gek ook maar eens wat roepen. De hofnar heeft de taak, net zoals de buutterdner, om met zijn betoeg een boodschap over te brengen. Hij moet de strijd aanbinden tegen wat ik 'hozelziekte' noem. Hozel staat voor hypocrisie, opportunisme, zelfgenoegzaamheid, escapisme en lethargie. Dat zijn de vijf zaken waar veel leiders mee kampen. Dat is waar ik me zorgen over maak. Het oude systeem zit ontzettend vast in het zadel, het is als een wurggreep waar we ons nauwelijks van bewust zijn.”

Occupy lijkt daardoor een zachte dood te zijn gestorven.

„Ik ben een kind van de jaren zeventig. Mijn vader was een arbeider op de brouwerij in Wijlre, die zijn pet afnam als de hoge heren voorbijkwamen. In de jaren zestig en zeventig kwam een beweging op gang die dat alles fundamenteel op zijn kop zette. De mannen en vrouwen die toen op de barricaden stonden en nu zelf establishment zijn geworden, zouden eigenlijk bewegingen als Occupy moeten omarmen. Maar dat gebeurt niet. In Nederland zijn ze van straat geveegd. Ik vind dat schandig. Ze hadden een podium moeten krijgen.”

Lees verder op pagina E4/5

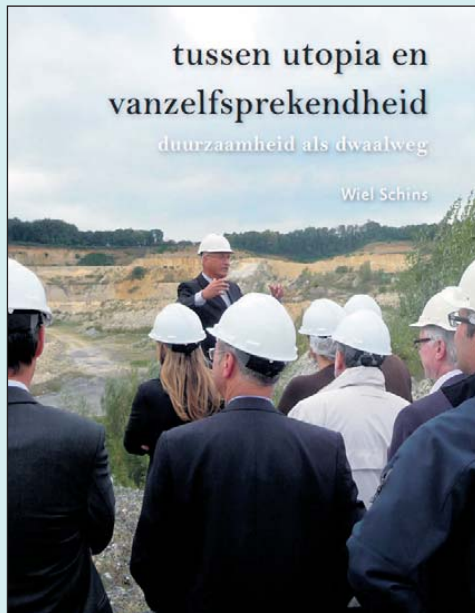
Foto rechts: Wiel Schins: klimaatproblematiek is een symptoom van een failliet economisch systeem. In zijn hand een zee-egel uit de kalksteen van Maastricht, 70 miljoen jaar oud. Destijds was er een tropische zee waar nu Maastricht ligt.

foto Roel Schins Photography

s a m e n l e v i n g

Wie is Wiel Schins?

Dr. ir. Wiel Schins (1952, Wahwiller) woont in Eijsden. Als scheikundig ingenieur deed hij onderzoek naar het materiaal silicium voor toepassing in zonnecellen en promoveerde hierop tot doctor in de natuurwetenschappen. Hij is tevens goed ingevoerd in de Limburgse geologie en menselijke prehistorie. Hij schreef onder andere het boek *Het Fenomeen Felder* over de broers Werner en Sjeuf Felder die de vuursteenmijnen in het Savelsbos opgroeven. Schins is een veelgevraagde spreker, docent en gids op het gebied van de (Limburgse) prehistorie. Hij produceerde een tv-documentaire over zijn beroemde dorpsgenoot Eugène Dubois, de arts, antropoloog, anatoom, paleontoloog en eco-loog die in Nederlands-Indië onderzoek deed naar 'the missing link' tussen mens en aap. Schins is ook bestuurslid van de Stichting Eugène Dubois en voorzitter van de Geologische Vereniging Limburg. Hij werkt als organisatieadviseur binnen zijn eigen bedrijf Schins Consulting, een vervolg op zijn loopbaan als technoloog en leidinggevende in de (keramische) industrie. Hij heeft grote ervaring met innovatie van bedrijfsvoering binnen organisaties. Met dr. Arnold Roozendaal richtte hij het ken-

niscentrum MoeDT op, dat zich richt op bewustmaking van leiders om hen te helpen transformaties binnen hun organisaties voor te bereiden. Zijn nieuwe boek *Tussen Utopia en vanzelfsprekendheid* omschrijft hij als „het gebeeldhouwde resultaat van vijftig jaar rusteloosheid”, een synthese van zijn kennis van het verleden en het heden en een gids richting wat hij Nieuwe Samenleving noemt.

‘De Crisis, alsof er maar één is’

VERVOLG VAN E2/3

Je haalt in je boek een aantal keren Maastricht aan. Als voorbeeld. Een stad die als het gaat om belasting door fijnstof tot de ongezondste van het land moet worden gerekend. Naar hedendaagse maatstaven, zeg je, is leven daar onverantwoord. Dat klinkt alarmistisch.

„Wat mensen niet zien, nemen ze niet waar. Het komt niet binnen. We hebben het hier over officiële cijfers, wetenschappelijke feiten. Zuid-Limburg heeft de meest vervuilde lucht van Nederland. De meeste Nederlanders denken waarschijnlijk dat dit het Botlek-gebied zal zijn of Rotterdam. Maar het is Zuid-Limburg. Met name vanuit het Ruhrgebied en het Luikse bekken krijgen we alle vervuiling in het keteldal waar Maastricht in ligt. Mij hoor je niet zeggen dat we nu onmiddellijk alles op alles moeten zetten om die lucht te verbeteren. Dat is namelijk niet makkelijk. Maar het is wel kenmerkend voor de gang van zaken dat een club als Klaar Loch, die zich inzet voor een betere luchtkwaliteit en de dialoog zoekt, wordt geconfronteerd met een politiek die het liefst de boot afhoudt. Je ziet daar in het klein wat in het groot ook gebeurt. Niet direct de discussie aangaan, maar ‘escaperen’. Enerzijds wordt een dergelijke club in een onderoppositie gemaanoeuvreerd en anderzijds wordt geroepen dat er al zo veel voor het milieu wordt gedaan. Maar Nederland bungelt in Europa op het lijstje van ecologisch verantwoord landen onderaan.”

Je schrijft zelf in je boek dat de mensen die mogelijk de meeste baat hebben bij je verhaal, niet zitten te wachten op boeken. Leiders willen wel veranderen maar niet veranderd worden, al zeker niet als het

gaat om Nieuwe Samenleving. Je ziet vaak dat ze niet bewegen of, als ze wel bewegen, dat met aangetrokken handrem doen.

„Ik heb dat heel veel meegemaakt. Dat is frustrerend. Je bent bijvoorbeeld in een organisatie bezig als extern adviseur om een veranderingsproces te begeleiden. En dan, op een beslissend moment, haakt de leider af. Ja, we doen het toch maar niet, zegt die dan. Het belangrijkste argument voor hem of haar om dat te doen, is status in de breedte van het woord. Dat kan zijn in de vorm van reputatieverlies binnen een directie-team, onzekerheid en angst om niet te voldoen aan verwachtingen, meestal rond geld. Met name de rol van geld zal in de Nieuwe Samenleving stevig veranderen. De nieuwe leider moet gaan staan voor het systeem Aarde-Leven als nieuwe hoofdstakehouder. Dat is iets anders dan beurswaarde.

Dat vergt een nieuwe manier van denken en doen. Dat gaat veel verder dan het plakken van groene stickertjes op bestaande dingen.”

Denk je dat dat voor iedereen is weggelegd?

„Ik werk ook wel eens voor kleinere bedrijven. Ik snap dat als je mkb'er bent en je door de economische crisis een volumereductie van 20 procent voor de kiezen krijgt, je een probleem hebt. Die directeuren raken in paniek. Die werken al zeventig uur per week en gaan dan tachtig uur werken. En als er iemand ziek is, zetten ze daar als het ware zes re-integratieartsen op zodat die weer zo snel mogelijk terugkomt. Van die mannen en vrouwen kun je de revolutie niet verwachten. Die zitten ook niet te wachten op verhalen over duurzaamheid, want duurzaamheid kost in hun ogen alleen maar geld. Nieuwe Samenleving is al helemaal een deur te ver. Wat je in Nederland ziet is dat er onder de leiders, van zowel organisaties als in de politiek, heel weinig verbinding bestaat met wat ik aanduid als multierisis, tientallen crisissen die het huidige systeem teisteren. Dat is hun wereld niet. Daarom kunnen ze zich ook niet verbinden met een oplossing. Men heeft het over De Crisis. Alsof er maar één is en die wordt dan ook nog voorgesteld als iets dat oplosbaar is. De Amerikaanse futuroloog Alvin Toffler (*De Derde Golf*) schreef daar al over in de jaren zeventig. Alle crises poogt men tevergeefs apart op te lossen omdat het verband ertussen niet wordt erkend. De ene crisis lokt echter de andere uit. Vooral ook omdat groei het leidende principe is. En focus op uitsluitend groei, dat zou toch elk welkend mens op

Schins bij het archeologisch monument Met de hand bewerkt zij dit materiaal tot gaat komen is nog ongewis.

zijn klompen moeten aanvoelen intussen, leidt uiteindelijk tot vernietiging.”

Wat is er nodig?

„Ik denk wel eens dat we moeten wachten op het eerste Grote Aangename Ongeluk op wereldniveau. Zoals Fukushima (kernramp Japan) er in Duitsland toe leidde dat men daar heel anders tegen kernenergie ging aankijken. Ik geloof, in tegenstelling tot Rotmans, niet dat we nu al een kantelpunt bereikt hebben. Om het oude systeem te kunnen veranderen, heb je nodig dat het aan de basis begint te trillen en dat die vibraties ook helemaal bovenaan worden gevoeld. Dat is nog niet zo, wat dit be-

Savelsbos. „De eerste economische revolutie in onze streken was 6000 jaar geleden, toen de eerste boeren vuursteen gingen delven. werktuigen voor hun nieuwe manier van bestaan. De tweede economische revolutie vindt momenteel plaats. Wat er nu uit ónze handen

treft zijn we nog niet eens uit de startblokken. Het allermoeilijkste is mensen overtuigen die hebben besloten om zich niet te laten overtuigen. Ik sta wel eens voor zalen met leiders. En dan zie je dat er patronen zijn. Velen hebben geen idee waar je het over hebt. Die zitten nog in het paarden-tijdperk, kijken naar een auto en snappen niet waar die voor nodig is. Die zeggen ook niets. Of ze staan op om je vertellen dat je niet in orde bent. Dat jij niet van deze wereld bent. Ze missen de onbevangenheid en het verlangen om tot creatieve oplossingen te komen, om een serieuze dialoog aan te gaan over het nieuwe, want dat is alles wat ik wil. Van de honderd mensen in de

zaal vormen zij een groep van een man of dertig, veertig. Die willen gewoon niet horen wat je zegt. Ik heb een tijdje geleden een exercitie gedaan bij een Limburgs ziekenhuis. Ik tekende een vierkantje op een vel papier en zei: dit is het ziekenhuis. Kun je me vertellen wat er in gaat en wat eruit gaat? Daar hadden ze toch wel een paar dagen voor nodig, om daar een antwoord op te formuleren. Waar je dan achter komt is dat ze eigenlijk niet goed zijn in resultaatverbeelding. In de eerder genoemde zaal zit nog een groep van een man of veertig die denken: er zit wel iets in. Een dag later denken ze dat nog een beetje en weer een dag later is de spanning eruit gelopen en

zeggan ze: filosofie is leuk voor bij de borrel, maar er moet wel gewerkt worden. Het gaat om die laatste tien. Die zeggen: we moeten echt iets. Dan zijn de mensen waar je hoop op kunt vestigen en waarmee we aan de slag moeten. De Renaissance, zeggen ze wel eens, is begonnen met hooguit tweehonderd mensen.”

Tussen utopia en vanzelfsprekenheid (duurzaamheid als dwaalweg). Wiel Schins. 210 blz. (ISBN/EAN 978-90-82219-0-09) Uitgave van Schins Consulting. Te koop bij Maastrichtse boekhandels. Meer inlichtingen (over bestellen) schinsco@home.nl